

افغانستان در یک نگاه

بخش اول

ص. وفا

موقعیت جغرافیایی و نفوس:

افغانستان در قاره آسیا موقعیت داشته و کشور محاط به خشکه است، این کشور حدفاصل آسیای شرقی و آسیای غربی می باشد. همسایه گان افغانستان، ایران در غرب با مسافه 750 کیلومتر، پاکستان در جنوب و شرق با مسافه 2000 کیلومتر، تاجیکستان، اوزبیکستان و ترکمنستان در شمال با مسافه 1200 کیلومتر و چین در شمال شرقی با مسافه 96 کیلومتر هم سرحد می باشد.

مساحت آن طبق نقشه های توپوگرافی ریاست عمومی جیودوزی و کارتوگرافی وقت 652225 (1) کیلومتر مربع می باشد، هرگاه طی نیم قرن اخیر در نتیجه جنگهای خانمانسوز داخلی همسایه ها بخصوص ایران و پاکستان برخی تخطی های سرحدی نموده باشند و پلیر های سرحدی سابق تغیر نموده باشد در این محاسبه نیز تغیر رونما خواهد شد، اما غرض سهولت کار در محاسبات احصاییوی این رقم تا استقرار نظام ملی که ممثل اراده مردم و حافظ تمامیت خاک باشد مورد قناعت و پذیرش خواهد بود.

بلندترین قله در افغانستان قله نوشاخ می باشد که 7492 متر بالاتر از سطح بحر واقع شده است. طبق آخرین احصاییه (2) در سال 2024 نفوس افغانستان به 34.9 ملیون نفر می رسد، در این صورت در هر کیلو متر مربع این کشور حدود 54 نفر زنده گی مینماید. حدود 51 درصد نفوس افغانستان را مردان و 49 درصد دیگر را زنان تشکیل می دهند.

اهمیت استراتژیک افغانستان:

سرزمین افغانستان به دلیل این که بین آسیای مرکزی، ایران، پاکستان، شبه قاره هند و چین واقع شده است، همواره از اهمیت استراتژیکی برخوردار است. در زمان های قدیم سه تمدن بزرگ آریایی، هندی و چینی عمدتاً از طریق سرزمین افغانستان به یکدیگر وصل می گردید و بخاطر این که این سرزمین گذرگاه شبه قاره هند به شمار می رفت، در قرن نوزدهم میلادی به عنوان کشور حایل (بوفر) بین امپراتوری های استعماری انگلیس و روسیه قرار داشت. افغانستان، در دوران جنگ سرد هم نقش کشور حایل را بین شوروی سابق و مناطق تحت نفوذ غرب در شبه قاره هند به عهده داشت.

در حال حاضر، افغانستان نزدیک ترین راه اتصال آسیای مرکزی به بحر آزاد و شبه قاره هند به شمار می رود و به همین دلیل مورد توجه جدی پاکستان و کمپنی های نفتی و شرکت های حمل و نقل غربی و به خصوص امریکا می باشد. مهمترین موقعیت ژئوپولتیک افغانستان سبب شد که امریکا و پیمان ناتو برای سلطه بر شرقمیان و تحت نظر داشتن روسیه و چین به این کشور لشکر کشی نمایند.

کوههای افغانستان:

افغانستان کشوری کوهستانی است که سلسله کوه هندوکش ستون فقرات آن را تشکیل می دهد. بلندترین قله آن قله نوشاخ می باشد که 7492 متر بالاتر از سطح بحر ارتفاع دارد. سلسله کوه مهم دیگر در افغانستان سلسله کوه بابا است که بلندترین نقطه آن شاه فولادی می باشد و 5140 متر از سطح بحر ارتفاع دارد. رشته کوه های بزرگ دیگر در افغانستان، سلیمان، فیروزکوه، سیاه کوه، سفیده کوه، سیاه کوه (شرقی)، پامیر و غیره می باشد. (3)

آب و هوا :

آب و هوای افغانستان متغیر و در بسیاری از نقاط زمستان بسیار سرد و طولانی (حدود شش ماه) و در برخی نقاط تابستان خیلی گرم و سوزان می باشد. اما در عین حال جلگه ها و دره های فراوان دارای خاک و آب و هوای مساعد، نیز در آن نهفته است که برای زراعت، مالداري و دامداری بسیار مناسب می باشند. حدود 0/01 خاک کشور را جنگل ها پوشانده است. هوای افغانستان در مجموع معتدل خوانده شده است.

میزان بارنده گی در افغانستان کم است و مهمترین دریا های آن عبارتند از: آمودریا، رود کابل، هریرود، رود هلمند و رود مرغاب و طویل ترین دریا ها، آمودریا (2620 کیلومتر)، هلمند (1400 کیلومتر)، هریرود (1230 کیلومتر) میباشد. اکثر این دریا ها ناشی از برف های زیادی است که در زمستان در نقاط مرتفع می بارد و در بهار و تابستان به تدریج آب می شود. (4)

معادن و منابع طبیعی

افغانستان برخی از پیچیده ترین و متنوع ترین زمین شناسی را در خود دارد. در این کشور قدیمی ترین سنگ ها از میلیون سال پیش {دوره پروتوزوئیک **proterozoic** (که هنوز زیست در روی زمین نبود) و {فنیروزوئیک (**Phanerozoic**) (پیدا زیستی که جانوران، ماهیان، حشرات و گیاهان پدید شدند)} اینان تا امروز دیده می شوند. (5)

در این اواخر گروهی از ناسا آمریکا با وسایل اشعه لیزر توانستند معادن عمق کوه ها و زمین های افغانستان را کشف، عکسبرداری و تثبیت تقریبی نمایند. تا فعلاً 286 معدن فلزات، 5 میدان گازی در شمال، تیل مایع و سایر معدنیات کشف شده است.

معادن مانند: مس عینک لوگر، معدن بزرگ آهن حاجیگ بامیان، معدن طلا در زرکشان غزنی، بدخشان، خاکریزکندهار و تخار، معدن کرومیت در حصارک لوگر و ولسوالی زنه خان غزنی، معدن ذغال سنگ در 11 محل، معدن لاجورد در سرسنگ بدخشان، معدن سرب و روی در 8 محل، معدن مرمر سفید ورنگه، معدن یورانیم در خانشین هلمند، تیتانیوم، لیتیوم در نمکسار هرات، کز و تخار، المونیم در ولایت زابل و نقره وقلعی در این سرزمین کشف شده است.

منرال ها از قبیل کورندوم، توپاز، یاقوت، لعل در شغنان بدخشان، عقیق سیاه ورنگه، گرامیت، فیروزه، زمرد، بیرایت، تورمالین (شاه مقصود) در ولایت پنجشیر.

هکذا نمک در اندخوی و فاریاب، دولت آباد، تالقان، هرات، گچ و معدن باروت و گوگرد در کوه البرز بلخ وجود دارد. (6)

مواد خام سمنت در کوه جبل السراج و غوربند، تلک در ننگرهار، ابرک، گانزیت، برلیم، نیوسیم، روپیدوم، سنگ سلیت و بیروج در نورستان، بیرایت در غوربند و پروان، مولیدین در زابل، بغلان و لوگر، معدن بیریل کز، معدن تننال در نورستان، معدن بارایت هرات، شاه مقصود در ماهیپر کابل و سایر معادن که تا هنوز کشف نشده در زیر زمین وطن ما نهفته است. (7)

ضخامت زمین در نواحی پامیر تا 75 کیلومتر و در مناطق هموار تا 50 کیلومتر محاسبه شده است.

به هر قدم این کشور ثروتی نهفته، ولی مردم افغانستان با شکم گرسنه بالای آن خوابیده اند. اما بادرغ که از بهترین منابع طبیعی و معادن افغانستان کمتر یا هیچ استفاده نشده است.

محیط زیست:

شاید مهمترین مشکل زیست محیطی افغانستان انقراض حیواناتی چون پلنگ، سمور، آهوان وحشی، قوچ و غیره باشد. این حیوانات بیشتر برای استفاده از پوست شان کشته میشوند. از شاخص ترین محدودیت‌های محیط زیست این کشور می‌توان به محدودیت در دسترسی به منابع آب (مصرف زراعت و آشامیدنی)، چراگاههای بیش از حد دام‌ها، آلوده گی هوا و آب، عدم دسترسی به آب‌های آزاد و آلوده گی هوا اشاره کرد. تقریباً در افغانستان سیستم چگونگی دفع زباله به روش مدرن وجود ندارد. فقدان کانالیزاسیون بخصوص در شهرهای مشکل جدی آلوده گی محیط زیست میباشد. (8)

تقسیمات ملکی:

تقسیمات اداری برمیگردد به سال (1773) درست زمانی که تیمور شاه کابل را پایتخت خود قرار داد. از آن به بعد این شهر همیشه مرکز پادشاهی و پایتخت افغانستان بوده است. شهزاده گان هر ولایت را کم و بیش خودمختاری داده بودند. مهم‌ترین ولایات تحت کنترل شهزاده گان و امیران، کابل، کندهار، هرات، ترکستان افغانستان، قطغن و بدخشان بودند. امیر عبدالرحمن خان که از سوی بریتانیا به عنوان امیر افغانستان به رسمیت شناخته شد دامنه قلمرو سلطنتی‌اش از کابل را به ولایات هرات، ترکستان، هزاره‌جات، نورستان و بدخشان گسترش داده بود. در زمان نادرشاه افغانستان به پنج ایالت (زون) اصلی و یا عمده و چهار ایالت (زون) فرعی تقسیم گردید. بعد از حکومت مشروطه و تصویب قانون اساسی در سال 1964 افغانستان به 26 ولایت تقسیم شده که هر کدام به دلیل اهمیت و چگونگی انکشاف آن به درجه های یک، دو و سه تقسیم گردیده بودند. کابل، غزنی، گردیز، ننگرهار (جلال آباد)، بلخ (مزار شریف)، هرات و کندهار جزء مراکز و ولایات درجه یک در تقسیمات ملکی قرار گرفتند. هر کدام از این ولایات به وسیله والی اداره می‌شد که در برابر وزارت داخله در کابل مسئولیت داشتند. مضافاً نماینده‌هایی در هر ولایت وجود داشت که روند اجرایی کار را مستقیماً به کابل گزارش می‌دادند. هر ولایت دارای چندین ولسوالی بود که به وسیله «ولسوال» یا حاکم اداره می‌شدند، ولسوالی‌ها در برابر والی مسئولیت داشته و می‌بایست گزارش کار را به آنها می‌دادند، البته هر ولسوال امکان داشت چندین علاقه‌داری را نیز اداره کند. علاقه‌داری‌ها در قریه‌های مهم مستقر و در قبال ولسوالی‌ها مسئولیت مستقیم داشتند، علاقه‌داری‌ها به تناسب جمعیت آنان به چهار گروه تقسیم می‌شدند. در سال 1970 افغانستان به 359 واحد اداری 26 ولایت، 6 لوی ولسوالی، 175 ولسوالی و 118 علاقه‌داری تقسیم شده بودند. طبق معلومات امورمقدماتی نخستین سرشماری افغانستان که شخصاً به یاد دارم 35000 قریه در افغانستان وجود داشت که توسط قریه داران اداره می‌شد. طی پنجاه سال اخیر به تناسب رشد نفوس تعداد قریه‌ها نیز حدود 80 درصد ارتقا نموده باشد.

شهرهای به ناحیه‌ها تقسیمبندی شده است که توسط شهردار یا شاروال ورئیسان ناحیه‌ها اداره شده است.

برمبنای ارقام سال 2021 اداره احصایه و معلومات افغانستان دارای 422 واحد اداری شامل 34 ولایت و 365 ولسوالی و 23 علاقه‌داری می‌باشد.

نام شناسی:

واژه افغانستان از دو بخش "افغان" و "ستان" تشکیل شده است. در طول تاریخ، نام‌های مختلفی به سرزمینی که کشور کنونی افغانستان است (9) اطلاق شده است؛ از جمله آریانا، باختر، خراسان و افغانستان. در کتاب افغانستان در مسیر تاریخ اثر میر غلام محمد غبار از کلمه «آریانا» به عنوان نام تاریخی افغانستان نام برده شده است. از جمله‌شانزده ایالت آریانای

کبیر، دوازده ولایت آن در افغانستان کنونی تثبیت شده‌اند از جمله: هری (هرات)، درنکیانا (زرنج یا نیمروز) ستاکیدیا (وردک و غزنی) هریوتی (دهراوت و ارغنداب، باکتريا (بلخ) (10) تاریخ :

افغانستان سرزمینی است که از آغاز زیست انسانی بطور منظم حیات بشری در این خطه استمرار داشته است. پروفیسر لوئی دوپری پژوهشگر امریکایی قدامت تمدن انسانی در این سرزمین را به استناد آثار بدست آمده تا پنج هزار سال قبل از میلاد رقم زده است و گفته است تاریخ همزاد با مهاجرت آریائی ها در حدود دو هزار سال قبل از میلاد مسیح از همین نقطه آغاز می شود.

اکتشافات باستان‌شناسی انجام شده در قرن بیستم نشان می‌دهد که منطقه جغرافیایی افغانستان از طریق فرهنگ و تجارت با همسایگان خود در شرق، غرب و شمال ارتباط تنگاتنگی داشته است. وسایل انسان‌های اولیه مربوط به دوره‌های پارینه سنگی، مزولیت، نوسنگی، برونز و آهن در افغانستان یافت شده است. اعتقاد بر این است که تمدن شهری از اوایل سال‌های 3000 قبل از میلاد آغاز شده است و شهر اولیه مندیگک (نزدیک کندهار و در جنوب کشور) مرکز فرهنگ در کنار رود هلمند بوده است. یافته‌های اخیر نشان داد که تمدن دره سند به سمت افغانستان امروزی نیز گسترش یافته است، و تمدن باستان بخشی امروزی پاکستان، افغانستان و هند بوده است. این تمدن، از شمال غربی پاکستان تا شمال غربی هند و شمال شرق افغانستان گسترش یافته است. نظر به کاوشهای باستان‌شناسی از مندیگک کندهار و لشکرگاه هلمند و آزمایش کاربنی مجسمه‌های بدست آمده، بخصوص پیکره هیکل زیبای زنان که برخی موی‌های آرایش شده و نگاه پُر اثر دارند، حد اقل قدامت 4000 سال پیش از میلاد را نشان می‌دهد (11). این کاوش موقعیت جیو پولتیک و جیو استراتژیک افغانستان را با داشتن قدامت تاریخی بیش از 6 هزار ساله در ردیف دومین کانون تمدن جهانی بعد از بین النهرین و سرزمین کلدیه قرار داده است. یکی از مشخصات تاریخی افغانستان آنست که با بیشترین مدنیت‌های جهان آشنا وبا مدنیت‌های هندو چین داخل داد و ستد مدنی و اقتصادی بوده است.

ادامه دارد...

منابع:

- 1- یادداشت‌های دوره کاری ام در اداره مرکزی احصاییه افغانستان وقت.
- 2- اداره ملی احصاییه ومعلومات
- 3- جغرافیای طبیعی افغانستان پوهاند غلام جیلانی (عارض)
- 4- همانجا
- 5- دانشنامه آزاد
- 6- گزارش سروی جیولوژی امریکا درمورد ارزش معادن افغانستان PDF اکتوبر 2012
- 7- گزارش وزارت معدن افغانستان pdf 26 می 2012
- 8- جغرافیای طبیعی افغانستان پوهاند غلام جیلانی (عارض)
- 9- نام‌های تاریخی افغانستان مهدی زاده کابلی
- 10- مدنیت‌های اولیه افغانستان
- 11- کتاب باستان‌شناسی افغانستان از کهن ترین روزگار تا دوران تیموریان نوشته فرانک ریاموند الیسین (ترجمه صدیق ره‌بو طریزی)

The archaeology of Afghanistan: from earliest times to the Timurid period / Frank Raymond Allchin; Norman Hammond. London [u.a.] : Academic Pr., 1978